

Михайло Коронатник

КУБАНЬ: ВІД УКРАЇНСЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ ДО ЇЇ ЗРОСІЙЩЕННЯ. СПРОБА НЕУПЕРЕДЖЕНОГО АНАЛІЗУ

Частина III. Кубань за радянської та пострадянської доби

У третій частині статті розглядаються процеси радянізації Кубані, які у 20-х роках минулого століття розпочалися з українізації в загальному контексті політики коренізації, а завершилися відвертим геноцидом українського населення шляхом політичних репресій, Голодомору 1932–1933 років, асиміляції корінних українців і, врешті-решт, повного зросійщення краю. Те, що не вдалося зробити Сталіну, довершили подальші очільники Радянського Союзу під гаслами інтернаціоналізму та нинішні керівники пострадянської Росії, у першу чергу Путін, намагаючись витворити так званий «русский мир».

Ключові слова: *Кубань, козаки, більшовики, українізація, асиміляція, Голодомор 1932–1933 років, політичні репресії, Друга світова війна, Краснодарський край, Ставропольський край, зросійщення, «балачки».*

Під час революційних подій 1917–1920 років кубанське козацтво на чолі з Кубанською радою виступило проти більшовиків, надало підтримку армії генерала А. Денікіна і, врешті, разом з білогвардійцями зазнало поразки від «червоних». Тим самим історичний шанс для кубанців, як і українців, було втрачено. Кубанська Рада залишила свою столицю, заявивши у травні 1920 р. в Адлері перед евакуацією, що вона збереже у вигнанні «кубанські інституції»¹.

Як пізніше згадував В. Іванис, при першій окупації Кубані (березень–липень 1919 р.) більшовики керували краєм переважно за допомогою місцевого комуністичного елемента. У цей період застосовувалися методи воєнного комунізму, масово розправлялися з козаками, неодноразово на тлі особистих рахунків. На території Кубані у травні 1918 р. більшовики організували разом із Чорноморщиною й сусідніми частинами Ставропілщини й Терщини так звану Кубансько-Чорноморську Радянську Республіку. Пізніше вона була приєднана до Північно-Кавказької Радянської Республіки. У листопаді 1918 р. це квазідержавне утворення було ліквідоване рішенням Президії ВЦВК. Після нової, тепер остаточної, окупації Кубані у травні 1920 р. вона без будь-яких автономних прав приєднана до РСФСР як Кубансько-Чорноморська область. У 1924 р. Кубань була розділена на Краснодарський та Орджонікідзенський краї і розбита на ряд округів. У 1929 р. ці адміністративно-територіальні одиниці ввійшли до Північно-Кавказького краю. Ще один хитрий крок радянського керівництва, що посилював міжетнічні протиріччя, – виокремлення в 1922 р. з території Кубані Адигейської й Карачаєво-Черкеської автономних областей².

Після остаточного утвердження радянської влади в Кубанському краї козацтво було ліквідоване. ВЦВК прийняв рішення про масове «розкозачування» населення

1 Сулятицький П. Нариси з історії революції на Кубані. Прага, 1926. 204 с. // Diasporiana.org.ua. Електронна бібліотека. URL : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11278/file.pdf> (дата звернення: 12.03.2019).

2 Іванис В. Стежками життя: спогади. Кн. III: Кубанський край і денікінада. Новий Ульм, 1960. С. 255.

на Кубані, яке супроводжувалося моральним, духовним та фізичним винищенням козацтва. Репресії більшовиків зачіпали практично всі верстви населення. Козаків і городовиків було зрівняно в правах, ліквідовано самоуправління станиць. Землю було розподілено поміж усім сільськогосподарським населенням³.

Під час політики «розкуркулення» в колишніх козаків-землевласників відібрали землю, а самих їх відправили на заслання до різних регіонів СРСР, де велика частина їх загинула. Усього з Кубані було вислано 45 тис. людей. З відтоком із своїх історичних земель розкозачених родин розпочалося масове переселення на колишні землі кубанських і донських козаків селян із Центральної Росії, що прискорило процеси зросійщення цього колись українського краю.

Результати перепису 1926 р. дозволяють уточнити чисельність і національний склад населення Кубані на початку 1920-х років. Усе населення Кубані на 17 грудня 1926 р. становило 3 343 893 особи. З них українців було 1 644 518 осіб (49,2%), росіян – 1 428 587 (42,7%). Серед міського населення українців було 153 572 особи (4,6%), росіян – 318 364 (9,5%). Серед сільського населення Кубані українців було не менше 1 490 946 осіб (44,6%), росіян – 1 110 223 (33,2%)⁴.

Таким чином, і через 134 роки з часу переселення перших запорозьких козаків на Кубань українці не лише зберегли свою мову, традиції, звичаї, але й чисельно становили найбільшу етнічну спільноту Кубані. «...До 1926 р. включно в краї ще переважали українці... І в Чорноморському окрузі спостерігалася значна перевага українців»⁵.

Ця перевага підсилювалася у 20-ті роки офіційною політикою «коренізації», яка на Кубані, Ставропольському краї, частині Північного Кавказу, Курській і Воронежській областях РРФСР, як і в Україні, отримала форми українізації⁶.

На 1930–1931 рр. у більшості шкіл в українських районах навчання велося українською мовою. До цих шкіл приїхало чимало вчителів з України, серед яких було багато підозрюваних у «націоналізмі», які тут шукали безпечного місця. Серед них і колишній член Центральної Ради та Українського генерального військового комітету Микола Міхновський. На початку 1920 р. він виїхав до Новоросійська, звідки намагався емігрувати за кордон. Після невдалих спроб зробити це Міхновський переїхав на Кубань і там працював народним учителем у кооперативних установах. У 1924 р. повернувся до Києва, де був заарештований співробітниками ДПУ⁷.

Перехід кубанських шкіл на українську мову навчання носив масовий характер. Якщо в 1922 р. їх було 33, то, згідно з офіційним циркуляром 1927 р., на Кавказі вже діяло 746 українських шкіл. У 1926 р. вийшов перший кубанський буквар українською мовою, який поклав початок систематичному виданню українських букварів та читанок.

Процесом українізації були охоплені й вищі та середні спеціальні навчальні заклади. Ще у вересні 1920 р. у Краснодарі було відкрито Інститут народної освіти, пізніше перейменований у педінститут. До нього набиралися групи з українською мовою навчання. З 1923 р. у цьому вищому закладі діяв відділ української мови та літератури, який готував педагогів для українських шкіл другого ступеня. Кафедру української мови та літератури мав і Кубанський педінститут. Згодом у ньому була створена етнографічна комісія. Планувалося українізувати й медичний інститут.

Учителів для українських шкіл першого ступеня готував Український педагогіч-

3 Івасюк І. Кубань. Прага: Український громадський видавничий фонд, 1925. С. 93 // *Diasporiana.org.ua*. Електронна бібліотека. URL : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11800/file.pdf> (дата звернення: 19.01.2019).

4 Олесевич Т. Статистичні таблиці українського населення ССРР за переписом 17 грудня 1926 р. Варшава, 1930. С. 65 – 70.

5 Бєжкович А. Современный этнический состав населения Краснодарского края. Тернополь. Б. д. С. 6.

6 Іванцов Ігорь. Мова в районном масштабе. Украинизация Кубани 1922–1932 годов // *Родина*. 2008. № 9. С. 36–38; *Кеворкян К. Э. Первая столица*. Харьков: Фолио, 2007. С. 233–234.

7 Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. / В. Верстюк, Т. Осташко. Київ, 1998. С. 233.

ний технікум, відкритий у 1922 р. Всюди відкривалися українські робітфаки. У шести технікумах читалися курси українознавства. Виходили український педагогічний часопис «Новим шляхом» і газети українською мовою «Чорноморець» та «Чорноморський край». Тут також активно працювали близько 150 українських письменників, більшість з яких у 30-ті рр. були репресовані⁸.

Але вже з початку 1930-х років радянська влада розпочала тотальний наступ на українство в Україні та поза її межами, у тому числі й на Кубані. Насильницька русифікація супроводжувалася терором, переслідуванням і репресіями всіх, хто стояв біля витоків національно-культурного відродження на Кубані. Протягом 30-х рр. тут загинуло півтори тисячі представників української інтелігенції. Масово засилялися до концтаборів викладачі та студенти українських курсів і кафедр. Було розігнано кафедри української мови і літератури у вузах та середніх навчальних закладах, навчання у школах та дитячих садках велося винятково російською мовою, закрито український театр, припинено випуск української періодики. Навіть назви станиць Київська та Уманська були перейменовані на Червоноартільську та Ленінградську. Полтавська станиця стала Червоноармійською⁹.

Наприкінці 20-х років була сфабрикована справа «Союзу Кубані й України», у зв'язку з якою по Україні й Кубані прокотилася хвиля арештів українських викладачів і студентів, безпідставно звинувачених у «буржуазному націоналізмі». Але головним ударом по інтелігенції була так звана справа Спільки визволення України (СВУ). У зв'язку із цією справою у липні 1929 р. в Україні почалися масові арешти, а в грудні вони прокотилися й по Кубані¹⁰.

Складовою організованою керівництвом Радянського Союзу геноциду української нації став Голодомор 1932–1933 років на українських етнічних землях СРСР, у тому числі й на Кубані. Тут лише за період з листопада 1932 р. по весну 1933 р. кількість задокументованих жертв голоду становила 62 тис. чоловік. На думку деяких істориків, реальна цифра загиблих у рази більша¹¹.

За масштабами жертв кубанський Голодомор не поступається голоду на території тодішньої УСРР, а його наслідки стали катастрофічними для села, козацтва й української національно-культурної традиції в регіонах Північного Кавказу. Унаслідок колективізації, голоду 1932–1933 років, репресій відбулися серйозні зміни в демографічній структурі, значно скоротилася кількість населення, особливо чоловічого. Найбільше від голоду і неврожаю постраждали сільськогосподарські області України, Саратовська, Куйбишевська області, АРСР німців Поволжя, а також Кубань. Причиною такої ситуації стало те, що саме в цих областях спостерігався найбільший спротив політиці розкуркулення й колективізації. Дані чисельності населення є яскравим підтвердженням цього факту¹².

Оскільки всі репресивні обставини – Голодомор, репресії, депортації – торкнулися в першу чергу українських районів, в яких українці становили від 30 % (Тихорецький район) до 87 % (Темрюцький район), а загалом у сільській місцевості, яка була найбільше охоплена Голодомором, українці становили 66,6 %, то й відсоток українців серед жертв досягав близько 70 %. З Кубані було депортоване населення 16 станиць загальною чисельністю 200 тис. осіб, причому виселялися й колгоспники, як середняки, так і бідняки¹³.

З огляду на це стає зрозуміло, що наплив переселенців з центральних районів

8 Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Париж, Нью-Йорк, Молоде життя. 1962. Т.4. С. 1305–1324 // Ізборник. URL : izbornik.org.ua/encycl/eu4.htm (дата звернення: 10.03.2019).

9 Там само. С. 1305–1324.

10 Голодомор на Кубані // Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 10.01.2019).

11 Геноцид українців на Кубані // Меморіал. URL : <http://www.memorial.kiev.ua/genocyd-ukrajinciv/golodomoru/834-genocyd-ukrajinciv-na-kubani.html> (дата звернення: 12.01.2019).

12 Голодомор на Кубані // Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 10.01.2019).

13 Білий Д. Малиновий клин. Нариси з історії українців Кубані. Київ: Україна, 1994. С. 99.

Росії на ці території був набагато більшим, ніж в Україні. Якщо до України в 1933 р. 329 ешелонами завезено 21856 господарств російських колгоспників загальною чисельністю 117149 чоловік, то на Кубань тільки упродовж 1931-1932 рр. прибуло понад 500 тис. переселенців з центральної Росії, значну частину яких становили демобілізовані червоноармійці¹⁴.

Тактика і стратегія творення Голодомору очевидна: приборкати українців, забрати хліб у кубанців, які розмовляють «українською мовою», застосувати режим соціальної резервації (чорні дошки). У 14 районах краю, судячи із стенограми наради з Л. Кагановичем, селянам бракувало хліба, відбувався падіж худоби, половина ріллі не була засіяна. Московські емісари, які приїхали разом з Л. Кагановичем на Кубань, вимагали виконання хлібозаготівельних завдань, подолання «кронштадтських явищ», тобто руху опору, виправдовували доцільність «великих жертв»¹⁵.

Дослідник Кубані, український письменник і історик, автор праці «Малиновий клин» Дмитро Білий, батьки якого були вихідцями з Кубані, наводить такі спогади очевидців: «Приповзаєш в сусідню хату, опухший від голоду, що-небудь попросиш поїсти, а там усі мертві. Старі на печі, дитя в колисці, хто де. Ховати було нікому. Закопували на цвинтарі сантиметрів 20 в глибину. Копать нікому, люди слабкі. Взимку заривали мертвих на цвинтарі прямо в сніг. Як ідеш повз цвинтар, зі снігу стирчать чорні ноги померлих від голоду. Ноги трупів гризли голодні собаки... Люди падали і помирили з голоду на ходу... Один козак упав від голоду – до нього хтось підбіг і закричав «Води, води швидше», – а чоловік помирав і ледь, ледь казав: «Хліба, хліба». Влада, станичні активісти в цей час мали твердий (закритого продрозподілення) пайок з білим хлібом, маслом і навіть шампанським»¹⁶. Ця розповідь типова для всіх станиць. Роберт Конквест наводив враження англійських дипломатів від побаченого на Кубані в 1933 р.: «Елемент козацтва великою мірою знищений шляхом убивств і депортацій». Кубань – «напівспустошений край, який треба освоювати з самого початку»¹⁷.

Напередодні Другої світової війни радянська влада почала знов апелювати до козацьких традицій населення Дону та Кубані: у складі Червоної армії з'явилися «козацькі» (лише за назвою) кавалерійські частини. Але служили в них не природні козаки, а звичайні призовники з територій, що колись належали козацьким військам. У 1941–1945 рр. було сформовано кілька радянських «козацьких» корпусів, куди також приймали всіх підряд.

Водночас чимало козацьких вождів еміграції, передусім генерал Петро Краснов і Андрій Шкуро, під час Другої світової війни прагнули помститися радянській владі за кривди козацтву в 1917–1930 роках. На боці Німеччини з козаків їм удалося сформувати кілька потужних козацьких з'єднань. Вони склалися з козаків-емігрантів і добровольців з Кубані й Дону в час їхньої окупації німцями в 1942–1943 роках та входили до складу 25-ти тисячного Козацького Корпусу на чолі з німецьким генералом Г. Панвіцем. Його складовою частиною була Кубанська дивізія.

У 1945 р. ці козаки були видані союзними військами радянській владі й пізніше репресовані. Краснова, Шкуро, черкеського генерала Султан Шахим-Гірея та інших козацьких вождів захопили радянські каральні органи та пізніше стратили в Москві.

Уже після Другої світової війни частина кубанців проявила готовність до спільної боротьби проти СРСР разом з Великою Україною. На цю тему у ЗМІ вийшло кілька публікацій, в яких повідомляється про діяльність в околицях Краснодару партизанської «Козацької повстанської армії» (КоПА), бійці котрої нібито координували свої акції з проводом УПА. Разом з тим повна закритість архівів російських спец-

14 Осадченко Е. В. Руднева С. Е. // Успехи современного естествознания. Научный журнал. URL : <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=29574> (дата звернення: 03.03.2019).

15 Марочко Василь. Територія Голодомору 1932–1933 рр. // URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-617-569-195-9/978-617-569-195-9.pdf> (дата звернення: 08.01.2019).

16 Білий Д. Там само. С. 101.

17 Конквест Роберт. Жнива скорботи. Частина III. 14. Кубань, Дон і Волга // URL: <http://zhnyva33.narod.ru/part3.html> (дата звернення: 09.02.2019).

служб і «табу», накладене на «український сепаратизм» на Кубані, роблять свою справу. Науковці наразі не можуть ані спростувати подібні уривчасті свідчення, ані підтвердити їх¹⁸.

Унаслідок розкозачення, розкуркулення, кількох голодоморів, масових репресій, війни 1941–1945 років, а також цілеспрямованої політики русифікації населення Кубані було майже повністю позбавлене українських національних рис. Усі українці, як колишні козаки, так і селяни під час кількох переписів були масово переписані росіянами.

За даними перепису 1924 року, в Кубанському окрузі проживало 1 222 140 українців, що становило 55 % усього населення краю; перепис же 1926 року зафіксував, що українці в цьому регіоні становили лише 37,15%¹⁹. Такі ж дослідники, як Щербина і Русов, називають частку українців у 60–62 %, а росіян у 28–30%²⁰.

Ось який вигляд мав національний склад Кубанського округу за переписом 1926 р.²¹:

національність	чисельність	частка
українці	915 450	62,2 %
росіяни	498 102	33,8 %
вірмени	21 023	1,4 %
білоруси	8 434	0,6 %
німці	7 255	0,5 %

Усього ж на географічній території Кубані за переписом 1926 р. проживало близько 1,5 млн українців.

Кубанські українці продовжували зберігати свої традиції і в еміграції.

Після поразки кубанських збройних сил їх рештки, близько 17 тис. осіб, у листопаді 1920 р. перебазувалися на острів Лемнос в Егейському морі, як складова частина армії Врангеля. Тут проросійські члени Кубанської Крайової Ради та деякі делегати від військових частин обрали отаманом генерала В. Науменка, якого не визнали кубанці-самостійники. Чимало кубанців опинилося в балканських країнах, де вони довгий час зберігали свою військову організацію. Звідти частина їх переїхала до Франції та Чехословаччини, а деякі репатріювалися. Загал кубанського козацтва організувався на засадах земляцтва у «станіці» та «хутори» – кубанські або змішані (з неукраїнськими козаками) із своїми виборними отаманами. Більшість кубанських козаків практично не змішувалася з російською еміграцією. Вони, як описує Д. Білий, не мали виразної української чи російської національної свідомості й почували себе просто кубанцями.

Серед кубанської еміграції вирізнялися три течії. Кубанці-самостійники стояли на позиції кубанської державності без зв'язку з Росією, але у федеративному зв'язку з кавказькими державами, Доном, Тереком та Україною. Вони намагалися об'єднати навколо себе всі три народи, які заселяли Кубань – українців, росіян і горців, насправді ж об'єднували лише частину українців. Прихильники цієї течії гуртувалися, насамперед, у Чехословаччині. До них, поряд з В. Іванисом, належали Б. Балабас, К. Безкровний, І. Івасюк, С. Манджула, Г. Омельченко і його дружина Марія, К. Плохий, П. Сулятицький, Ф. Щербина та інші. Кубанський уряд в екзилі намагався

18 Кубанська Народна Республіка: народження та загибель // Україна. Ukraine. URL : <https://amazing-ukraine.com/iak-ukrainski-pochaly-osvoiennia-kubani/> (дата звернення: 12.03.2019).

19 Білий Д. Д. Кубанське козацьке військо // Енциклопедія історії України. Т. 5: Кон–Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2008. С. 437.

20 Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Париж, Нью-Йорк: Молоде життя. 1962. Т.4. С. 1212 // Ізборник. URL: izbornik.org.ua/encycl/eu4i.htm (дата звернення 10.03.2019).

21 Там само. С. 1320.

підтримувати зв'язки з таким же урядом УНР. «Самостійники» видавали в Празі «Кубанський Край», «Наш Край», «Кубанські Думки», брошури на актуальні теми, призначені для загалу козацтва. Допоміжною організацією для всіх кубанців у Чехословаччині з 1921 р. стала Громада Кубанців, яка видавала збірник «Кубань». Український Інститут Громадознавства у Празі видав економічну студію про Кубань І. Івасюка (1925 р.) та «Нариси з історії революції на Кубані» П. Сулятицького (1926 р.)²².

Невелика кількість кубанців були прихильниками ідеї незалежної Козакиї й існування окремого козацького народу. Ця течія існувала тільки в еміграції. Одним з головних її лідерів був кубанський діяч І. Білий. Протягом 1927–1939 рр. групою видавався журнал «Вольное Казачество – Вільне Козацтво»²³.

Представники проросійської течії, які бажали автономії для Кубані в межах Росії, об'єдналися в загальнокозацьких організаціях і мали підтримку росіян. Їхнім осередком був Белград, провідними особами – колишні вищі старшини Кубанського Війська В. Науменко, А. Філімонов, Д. Скобцов та інші. Їхніми головними друкованими органами були «Вольная Кубань» (1925–1940 рр.), та «Наша Станиця» (1935–1938 рр.).

У повоєнний час, за даними Д. Білого, в еміграції проживало 15–20 тис. кубанців, переважно в Європі, США й Канаді. Як і до війни, поміж ними діють ті самі три течії²⁴.

Що ж представляє собою сьгоднішня Кубань, тобто Краснодарський і Ставропольський краї Російської Федерації, та їхня українська складова? Зауважимо, що динаміка українського населення в Росії в цілому характеризується від'ємними показниками: 1926 р. – 7 млн 873 тис., 1939 р. – 3 млн 204 тис., 1959 р. – 3 млн 359 тис., 1970 р. – 3 млн 346 тис., 1979 р. – 3 млн 658 тис., 1989 р. – 4 млн 363 тис., 2002 р. – 2 млн 943 тис., 2010 р. (рік останнього Всеросійського перепису населення) – 1 млн 928 тис.²⁵.

Відповідні процеси деукраїнізації відбувалися і на Кубані. За переписом 1897 р., до російської мовної групи тоді належало 1 737 908 осіб, з яких до великоросів себе відносили 816 734 особи, а до малоросів (тобто українців) – 908 818 (47,4%)²⁶. При тому в Єйському, Темрюкському та Катеринодарському округах українці становили переважну більшість населення, відповідно 73,9%, 75,2%, 51,8%. У Кавказькому окрузі українців проживало майже половина – 45,8%²⁷. За переписом населення СРСР 1926 р. національний склад Кубанського округу виглядав таким чином: українці – 915 450 (62,2%), росіяни – 498 102 (33,8%)²⁸.

І, нарешті, поглянемо на дані Всеросійського перепису населення 2010 р. Населення Краснодарського краю становило на той час 5 226 647 чол., з них росіяни – 4 522 962 чол., українці – 83 746 чол. (1,6%)²⁹. У Ставропольському краї проживало

22 Білий Д. Д. Кубанське козацьке військо // Енциклопедія історії України. Т. 5: Кон–Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2008. С. 438.

23 Енциклопедія українознавства: в 2 т. / ред. В. Кубійович, З. Кузеля. Наукове товариство ім. Шевченка. Мюнхен, Нью-Йорк: Молоде життя. 1949–1952. С. 1069. // Ізборник. URL : <http://litopys.org.ua/encycl/eui.htm> (дата звернення: 15.03.2019).

24 Білий Д. Д. Кубанське козацьке військо // Енциклопедія історії України. Т. 5: Кон–Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2008. С. 438.

25 Национальный состав населения России по данным переписей населения // Демоскоп Weekly. URL : http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nation.php (дата звернення: 15.03.2019).

26 Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. // Демоскоп Weekly URL : http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/emp_lan_97_uezd.php?reg=414 (дата звернення: 20.03.2019).

27 Кубанская область#Население // Википедия. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/Кубанская_область#Население (дата звернення: 01.03.2019).

28 Кубанская область#Население. // Википедия. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/Кубанская_область#Население (дата звернення 01.03.2019).

29 Всероссийская перепись населения 2010 г. Население по национальности, полу и субъектам Российской Федерации. Краснодарский край // Демоскоп Weekly URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_etn_10.php?reg=33 (дата звернення: 12.02.2019).

2 786 281 чол., з них росіян – 2 232 153 чол., українців – 30 373 чол. (1,09%)³⁰. Разом це становить заледве 114 тис. українців. За підрахунками інтернет-видання Українська Кубань, це майже в 15 разів менше, ніж було в 1920-их роках.

У принципі, такі процеси певною мірою є закономірними. На думку історика та етнолога, доцента кафедри україністики Національного медичного університету Анатолія Момрика, кількість українців у Росії після розвалу Радянського Союзу скоротилася через кілька причин. Перша базова причина – відбувається природний для будь-якої імперії відтік етнічних меншин на свої новоутворені батьківщини. Тобто, скорочення кількості українців викликано механічною міграцією – поверненням на свою батьківщину. Але існує й друга причина. У Росії, як і в Україні, була скасована графа «національність» у документах. Це дозволило людям, давно відірваним від української ідентичності, при переписі населення банально записатися до росіян.

Ще на початку 30-х років, коли на Кубані і Ставрополлі видали російські паспорти, багато українців за походженням стали росіянами. Тому їхні спадкоємці вже в третьому поколінні ідентифікують себе з росіянами. А визнають свою українськість в основному ті, хто переїхали на Кубань після Другої світової війни. Місцеве ж населення українського походження вважає себе росіянами або козаками. Рівень володіння українською мовою в регіоні низький. У 1990-х роках тут стався цікавий випадок, коли В'ячеслав Чорновіл та інше керівництво Руху поїхало на Кубань розмовляти з керівництвом кубанського козацтва. На першій же хвилині вони змушені були перейти на російську, бо виявилось, що кубанські козаки не розуміли їхньої літературної української мови. Дистанція тривалістю майже століття виявилася занадто великою³¹.

Звичайно, ситуацію, коли україномовного населення на Кубані наразі майже не залишилося, спричинили століття асиміляцій, колонізацій, голодоморів. Тому не дивно, що українське походження кубанців постає сьогодні у вигляді віддаленої легенди³². Якщо в 1925 р. на Кубані працювало майже 150 україномовних шкіл, то зараз немає жодної. Про яку українську ідентичність за такого стану справ може йти мова? Адже головний чинник її збереження – освіта. А от умови збереження російської ідентичності в Україні, попри всі волюнтаризми про утиски російської мови, насправді присутні. Бо в Україні є близько 500 російськомовних шкіл, де навчається понад 356 тис. учнів³³.

Така ж ситуація й у видавничій справі. Якщо в 1920-их роках у краї діяли видавництва, редакції, котрі випускали україномовні видання, то зараз на Кубані не випускається жодної газети чи журналу українською мовою. Тут немає українського радіо і телебачення³⁴.

Та, всупереч русифікаторській політиці радянської влади, частина українського населення кубанських станиць пам'ятає своє коріння, розмовляє українською мовою, співає українських пісень. Ще в 1950–1960 роках, як стверджує у своїй книзі «Кубанська Україна» Ренат Польовий, на Кубані буяла українська стихія. «Потрапивши на початку 1950-х років на Кубань, – зазначає автор, – я відчув, що опинився ніби на своїй рідній Україні. Як іногородні, так і козаки в ті часи розмовляли колоритною українською мовою, яка нічим не відрізнялася від сільської мови моєї малої батьківщини, що на межі Дніпропетровської та Кіровоградської областей...». Топоніміка тієї місцевості також українська... Типовими українськими були в станицях житла, побутові речі, страви. Українські пісні лунали вечорами в різних кутках станиць.

30 Всероссийская перепись населения 2010 г. Население по национальности, полу и субъектам Российской Федерации. Ставропольский край // Демоскоп Weekly. URL: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_etn_10.php?reg=43 (дата звернення: 12.02.2019).

31 *Щур Марія*. Українці на теренах нинішньої Росії. Куди вони поділися? // Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28829946.html> (дата звернення: 20.02.2019).

32 Кубанська республіка. Досяжна воля // Правий сектор. URL: <https://pravyysektor.info/prosvitnyctvo/oriyentury/kubanska-respublika-dosyazhna-volya> (дата звернення: 20.03.2019).

33 *Щур Марія*. Там само.

34 Голодомор на Кубані // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 10.01.2019).

«Ще не вмерла Україна» там була звичайною застільною піснею... По стародавньому справлялися весілля.

Проте вже тоді, як свідчить Польовий, тамтешній люд був позбавлений української самосвідомості. Свою мову називав «станичною», російську, щоправда, – «городською». Себе місцеві жителі вважали «руськими», а росіян – «кацапами».

Сучасне покоління кубанців поступово втрачає свою історичну пам'ять. Від нього приховується правдива історія Визвольних змагань 1917–1921 років. Сучасні кубанські козаки уявлення не мають про те, як їхні батьки і діди у лавах Кубанської армії та Армії УНР боролися за свободу українського народу, як їхні рідні до середини 1920-х років у складі партизанських загонів вели збройну боротьбу проти російської окупації Кубані³⁵.

Відродження українського духу на Кубані спостерігалось після падіння СРСР до кінця 1990-х років. Тодішній губернатор краю, етнічний українець Кондратенко вирішив погратися в автономізм і полякати такою грою Кремль, аби здобути політичні переваги. Тоді у Краснодарському краї діяли незалежні козацькі організації, гуртки проукраїнського змісту, у тому числі й відділення «Просвіти».

Модним став кубанський фольклор, на радіо і телебаченні зазвучали пісні українською мовою («місцевою балачкою»). У деяких школах і вищих навчальних закладах факультативно викладали «балачку». Деякі українські політичні партії, зокрема, Українська Національна Асамблея, намагалися створити тут свої осередки, Правда, усе це робилося за ініціативи місцевих українців без жодної допомоги з боку української влади. Тодішня ситуація, з точки зору Сергія Пархоменка-Багряного, нагадувала 1917–1918 роки, коли на тлі революції в Російській імперії на Кубані завирувало українське життя.

Відродження виявилось короткочасним. Після приходу до влади Путіна та його ставленика на Кубані губернатора Олександра Ткачова українське життя краю фактично опинилося під забороною. Офіційно там функціонують лише культурно-просвітницькі організації, такі як Центр української культури в Лазаревському неподалік від Сочі. Очолоють такі структури переважно українці, які переїхали на Кубань в останні 50 років і ще не втратили своєї національної ідентичності. Стосовно ж корінних етнічних українців, зокрема, нащадків козаків, чий предки жили в краї понад сотню років, то каток асиміляції пройшовся ними по повній. Адже лише після Голодомору вимерлі станиці Кубані заселялися переважно вихідцями з Центральної Росії.

Разом з тим, не можна стверджувати, що кубанський автономізм з проукраїнським ухилом відсутній як явище. Так, наприклад, у соціальних мережах масово з'являються групи козачих автономістів, через які до інтернет-аудиторії доходить хоч децима правдивої історії краю. Здається, абсолютно пересічний вчинок – розгорнений на футбольному матчі за участі ФК «Кубань» банер українською мовою «За Батьківщину» (2013 р.) – настільки налякав владу, що чиновники змусили лідерів футбольного фан-руху зробити заяву, що молодь Кубані не має проукраїнських симпатій і вважає себе «руськими людьми». Автономізм кубанської молоді проявляється і в бажанні офіційно визнати існування окремої «козацької нації». Характерно, що під час перепису 2010 року приблизно 2% населення краю записало себе козаками, що знайшло відображення в офіційній статистиці³⁶.

Анексія Росією Криму та вторгнення на Донбас ставлять на порядок денний питання про необхідність у контрпропагандистському ключі жорстко говорити про утиски українців на Кубані та про українське походження половини населення краю.

Ця теза знаходить часткове підтвердження і в свідченнях українських мандрівників, які на фоні загального зросійщення угледіли, хай і майже непомітні, але реальні прояви пам'яті про історичне минуле Кубані.

Так, у смт Тамань у невеликому сквері стоїть пам'ятник запорожцям, що висадилися тут понад 200 років тому, з висіченими на граніті простими словами «Первым

35 *Польовий Ренат*. Кубанська Україна. Київ : Діюкор, 2002. С. 118.

36 *Пархоменко-Багрянний Сергій*. Край, де козаки досі балакають. У пошуках української Кубані // Українська правда. Історична правда. URL : <http://www.istpravda.com.ua/columns/2014/12/10/146056> (дата звернення: 10.03.2019).

запорожцям... в пам'ять столетия со времени высадки...». Є тут і «Музей Кубанского казачества», розміщений у старовинному будинку поблизу набережної. На стінах розвішані експонати на кшталт серпів, глечиків і коліс від підводи. Почесне місце займають кілька вишитих сорочок, візерунки яких відгонять гуцульщиною. Екскурсовод повідомила, що це подарунки від українських делегацій. На одній із стін висить картина, на якій зображено висадку козаків на Кубані. Над їхніми головами поруч з кошовим майорить синьо-жовта хоругва, а нижче підпис «Слава тебе, Господи, что мы казаки». До речі, екскурсовод пані Валентина сама була родом з українського села на Вороніжчині, а її чоловік – станичний отаман Тамані. Екскурсію для українських гостей провела пристойною українською мовою. Характерно, що говорити про українізацію Кубані та її знищення Сталіним, Голодомор 1932–1933 років екскурсовод відмовилася. Стосовно останнього заявила, що не знає такого.

Археологічний музей у Тамані кардинально відрізняється від музею козацтва своїми сучасними архітектурними формами та оснащенням. Щоправда, більшість експонатів – копії, оригінали ж, у тому числі Тмутараканський камінь, знаходяться в Москві й Петербурзі. До речі, це найзнаменитіша знахідка часів Тмутараканського князівства. На ньому написано, що князь Гліб міряв море від Тмутаракані до Корчева (Керчі), і це стало для Катерини II підставою для завоювання нових земель як повернення стародавніх руських земель князівських часів. Таке ось політико-ідеологічне обгрунтування надзвичайної уваги російського керівництва до розкопок та історичних досліджень цих територій. Якщо слідувати такій логіці, то сьогодні свої права на Тмутараканські землі може спокійно заявляти Україна, позаяк Володимир Великий у 980 р. прилучив ці землі до Київської Русі, а згодом Таманський півострів став належати чернігівським князям і був частиною чернігівської спадщини.

Нагадаємо, що в Тамані знаходиться церква Покрови, перша православна церква на Кубані, побудована запорозькими козаками. На подвір'ї церкви, за враженнями мандрівників, відчувається чисто українська хазяйновитість. За архітектурним стилем споруда має більше спільного з античністю, ніж з козацьким бароко. Дзвіниця схожа на своїх подільських чи галицьких сестер, на її фасаді зберігся старий напис, що вона зведена коштом козацької старшини³⁷.

Цікаву пізнавальну розвідку із життя української спільноти на Кубані здійснив часопис «Тиждень» в особі його кореспондента Ігоря Кручика. На той час у Росії здійснювався телепроект «Ім'я Росії», і в Краснодарі висіло гасло «Піддержи Кубань, вибери Катерину!». Як не дивно, там до цих пір поважають імператрицю, яка масово виселила козаків із Січі на Кубань. Складніше відшукати на Кубані щось відверто українське, хоча воно начебто тут усюди: Краснодарська філармонія, Літературний музей і картинна галерея носять відповідно імена Пономаренка, Кухаренка і Коваленка. Композитор Григорій Пономаренко родом з Остра на Чернігівщині, на Кубані він написав понад 4600 творів, серед них таку класику російської естради, як «Ой, снег-снежок, белая метелица», «Оренбургский пуховый платок», «А где мне взять такую песню»³⁸.

На місцевому телебаченні трапляються й українські пісні у виконанні Кубанського козачого хору, який є гордістю Краснодару і чи не останнім нагадуванням про те, якою мовою розмовляла Кубань з діда-прадіда. За словами професора Краснодарського держуніверситету Віктора Чумаченка, лише в експериментальній школі при Кубанському козацькому хорі вивчають українську мову, яку називають «кубанське наріччя», і то лише тому, що більшість репертуару хорового колективу становлять українські народні пісні³⁹.

37 Кубанська Україна (Тамань), Керч. (Наше зарубіжжя) // Україна Інкогніта. URL: <http://ukrainaincognita.com/ru/podorozhi/kubanska-ukraina-taman-kerch-nashe-zarubizhzhya> (дата звернення: 23.03.2019).

38 Кручик Ігор. Кубань під кригою. Про українців на Кубані // Тиждень.ua. URL: <https://tyzhden.ua/Publication/3720> (дата звернення: 23.03.2019).

39 Наша Кубань: 100 років Кубанській Народній Республіці // etcetera. Новини. Аналітика. Факти. URL: <https://uk.etcetera.media/nasha-kuban-100-rokiv-kubanskiy-narodniy-respublitsi.html> (дата звернення: 19.03.2019).

Товариство українців Кубані очолює Микола Сергієнко, котрий навчає дітей гри на бандурі в музичній школі. Він розповів, що ні українських шкіл, ні класів, навіть церковноприходських, тут немає. Коли у Краснодарі запланували в Катерининській церкві богослужіння на роковини Голодомору, його під тиском влади було скасовано. Щодо радіо і телебачення, то на державній телерадіомовній компанії «Кубань» свого часу була півгодинна передача раз на два місяці, де лунали українська мова й пісні. Але років п'ять тому директорка ТРК заявила Сергієнку: «Вы же видите, какая на Украине русофобия, не будет тогда и этой передачи». Тепер жодного українського ефіру немає.

Крім Товариства українців Кубані, у краї діють ще деякі українофільські організації. Серед них – «Співдружність Кубань–Україна», що раз на рік проводить конференцію. Українських періодичних видань на Кубані сьогодні немає. Раніше Товариство випускало своїм коштом «Вісник» та «Козацьке слово», які й досі згадуються у звітах російського й українського Міністерств закордонних справ, щоб показати, нібито дипломати щось роблять. На українське МЗС кубанці ображені. Коли у Нальчику, де є музей Марка Вовчка, святкувалося її 175-річчя з дня народження, на прохання допомогти українське закордонне відомство так і не відгукнулося. Нещодавно проводився фестиваль української культури дітей та юнацтва Кубані, в якому взяли участь близько 50 учасників з Анапи, Майкопа, Краснодара, станиць Калінінської та Єлизаветинської. Обіцяних Україною тисячу доларів організатори так і не отримали. І взагалі, український уряд не профінансував жодного проукраїнського заходу.

Головою товариства «Чорноморська Січ» і лідером кубанської «Просвіти» є Олег Голуб. Осередок останньої він спробував створити під час перебудови, хоч влада зустріла цю ініціативу насторожено. Постійно виникали проблеми з орендою приміщень для зустрічей просвітян, а в українській громаді почалися чвари. Після розпаду СРСР «Просвіті» запропонували перереєструватися згідно з новим законодавством. Цього так і не було зроблено. Голуб намагався співпрацювати з громадськими організаціями і партіями в Україні. Вони відгукувалися охоче, але скоріше задля отримання якогось гранта. Нині зв'язків з Україною Голуб майже не підтримує, хоча інколи листується з українською діаспорою в Канаді. На запитання кореспондента «Тижня», чи не відчуваються на Кубані утиски українців за національною ознакою, Голуб відповів досить оригінально: «Українського руху на Кубані немає. Тож немає кого й утискати». Тож, роблять висновок журналісти «Тижня», взагалі дивно, як без підтримки з України тут ще щось жевріє. Однак травма української ідентичності витісняється великоросійським патріотизмом⁴⁰.

Інколи місцеве життя нагадує королівство кривих дзеркал, коли відродження старих традицій набирає карикатурних форм. Наприкінці 80-х років минулого століття на території Краснодарського краю починається стихійне утворення козацьких об'єднань, які виступають за відновлення Кубанського козачого війська. 14 жовтня 1990 р. на Першому з'їзді Кубанського козацтва була утворена Кубанська козацька рада. 19 червня 1992 р. рада отаманів Кубанської козацької ради ухвалила рішення про створення Всекубанського козацького війська. І нині на Кубані існує кілька громадських козацьких об'єднань, які претендують на статус Кубанського козацького війська.

Апологети козацького руху в Російській Федерації умовно поділилися на дві категорії. До першої належать козацькі патріоти, які вважають Краснова, Шкуро й інших білогвардійських і прони́мецьких вождів своїми героями. До другої категорії відносяться так звані «ряжені» – основна маса псевдокозаків, які насправді здебільшого не здатні довести належність своїх предків до козацтва й мають дуже поверхове уявлення про козацькі звичаї та інше.

Щодо подій в Україні в 2014–2019 роках, представники першої категорії в гіршому разі посіли нейтральну позицію, а в кращому – стали підтримувати Збройні сили

40 Кручик Ігор. Кубань під кригою. Про українців на Кубані // Тижень.ua. URL : <https://tyzhden.ua/Publication/3720> (дата звернення: 23.03.2019).

України та добровольчі формування в боротьбі з путінською владою та її сателітами. Як відомо, серед бійців АТО та ООС також були і є вихідці з Кубані⁴¹.

Представники ж другої категорії масово з'явилися серед сепаратистів і російських терористів на окупованій території Донбасу. Це взагалі вилилося в потворні явища, коли люди, що перебували в місцях ув'язнення, мають кримінальні татуювання, раптом оголосили себе козацькими отаманами та пішли захищати «православний мир» у складі так званих ДНР і ЛНР. До речі, у патріархальному козацькому суспільстві наявність таких персонажів-злочинців була просто неможливою. Козаки вбивали їх без суду та слідства.

Суперечки з приводу того, хто має більше прав на Кубань – Росія чи Україна – сьогодні не мають жодного сенсу. Проте існує беззаперечний історичний факт: наприкінці XVIII ст. після ліквідації Запорозької Січі частина козаків десантувалася на Кубань, тим самим започаткувавши її українську колонізацію й фактично заснувавши там власне суспільство.

Ситуація починає змінюватися, коли в 1860 р. було створене Кубанське козацьке військо, у яке, крім Чорноморського, увійшла частина Кавказького лінійного війська, станиці якого були населені переважно донськими козаками. Справжню причину створення нового війська ми знаходимо у словах його ініціатора графа Барятинського: «У колишньому Чорноморському війську, яке складають малороси, котрі зберігають перекази Запорозької Січі, ця відділеність набуває виду національності... Необхідно, щоб це злиття було не лише адміністративним, а проникло в самий побит козаків»⁴².

Ще більше поширилася культурна експансія з Росії, коли Катеринодар у 1869 р. було переведено з військового на цивільний стан, і на Кубань поринули хвилі російських поселенців. Після того була так звана українізація Кубані (1928–1932 рр.) і шалений погром української культури 1930-х років. Існування української культури на Кубані Росія досі не визнала, як і вчинений нею щодо цієї культури терор.

Сучасні козацькі провідники Кубані з політичних міркувань стверджують, що всі козаки – це один народ, а кубанці взагалі один монолітний етнос. У цьому їм допомагають деякі науковці, доводячи, що «на Кубані наприкінці 60–80 рр. XIX ст. завершився процес консолідації російської й української етнографічних груп (козацтва) у нову етнографічну спільноту «кубанские казаки»⁴³.

Свою колишню українську ідентичність переважна більшість жителів сучасної Кубані втратила. Залишився лише фольклор і залишки мови, котру нарекли «балачкою». За твердженням М. Тернавського, нині на Кубані традиції українського пісенного фольклору не тільки збережені, а й знайшли свій подальший розвиток⁴⁴. Щоправда, переважно в пісенному репертуарі Кубанського народного хору та історичних пісень у колишніх станицях Чорноморського козацтва. Хоча навіть цей фактор дає змогу стверджувати, що значна частина кубанців складається з носіїв української культури, незважаючи на загальну назву «кубанские казаки». Тому проблема української колонізації Кубані та її подальшого зросійщення потребує продовження наукових досліджень з цього питання заради об'єктивної оцінки історичних процесів минулого та адекватного розуміння сьогодення, в т. ч. з точки зору претензій Росії на етнічні українські території.

41 Наша Кубань: 100 років Кубанській Народній Республіці // etcetera. Новини. Аналітика. Факти. URL : <https://uk.etcetera.media/nasha-kuban-100-rokiv-kubanskiy-narodniy-respublitsi.html> (дата звернення: 19.03.2019).

42 Тернавський М. Фольклор як один з головних чинників етнічного самовизначення кубанських козаків // Українська етнографія. URL: <http://ethnography.national.org.ua/lib/ternawski.html> (дата звернення: 19.03.2019).

43 Там само.

44 Тернавський М. Фольклор як один з головних чинників етнічного самовизначення кубанських козаків // Українська етнографія. URL: <http://ethnography.national.org.ua/lib/ternawski.html> (дата звернення: 19.03.2019).

References

- Beztkovych, A. *Sovremennyy etnycheskyi sostav naselenyia Krasnodarskoho kraia*. Ternopol, Ukraina: B. d.
- Bilyi, D. D. (2008). *Kubanske kozatske viysko*. Entsyklopediya istorii Ukrainy. T. 5: Kon - Kiu /Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv, Ukraina: V-vo «Naukova dumka».
- Bilyi, D. (1994). *Malynovyi klyn. Narysy z istorii ukrainsiv Kubani*. Kyiv, Ukraina.: T-vo «Ukraina».
- Verstiuk, V., Ostashko, T. (1998). *Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady*. Bibliohrafichniy dovidnyk. Kyiv, Ukraina.
- Vserossyiskaia perepys naselenyia 2010 h. *Naselenye po natsyonalnosti, polu y subyektam Rossyiskoi Federatsii*. Krasnodarskyi krai. (2019). Demoskop Weekly. Retrieved from: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_etn_10.php?reg=33
- Vserossyiskaia perepys naselenyia 2010 h. *Naselenye po natsyonalnosti, polu y subyektam Rossyiskoi Federatsii*. Stavropolskyi krai. (2019). Demoskop Weekly. Retrieved from: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_etn_10.php?reg=43
- Henotsyd ukrainsiv na Kubani. (2019). Memorial. Retrieved from: <http://www.memorial.kiev.ua/genocyd-ukrajinciv/golodomory/834-genocyd-ukrajinciv-na-kubani.html>
- Holodomor na Kubani. (2019). Vikipediia. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
- Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna. Paryzh, Niu-York, Molode zhyttia. 1962. T.4. (2019). Izbornyk. Retrieved from: izbornik.org.ua/encycl/euii.htm
- Entsyklopediia ukrainoznavstva: v 2 t. /red. V. Kubiiovych, Z. Kuzelia. Naukove tovarystvo im. Shevchenka. Miunkhen, Niu-York: V – vo Molode zhyttia. 1949 – 1952. (2019). Izbornyk. Retrieved from:
- Ivanys, V. (1960). *Stezhkamy zhyttia: spohady*. Kn. III: Kubanskyi krai i denikiniada. Novyi Ulm.
- Yvantsov, Yhor. (2008). *Mova v raionnom masshtabe*. Ukraynyzatsyia Kubany 1922–1932 hodov. Ystorycheskyi zhurnal «Rodyna», 9. pp. 36 – 38
- Ivasiuk. I. (2019). *Kuban*. Praha: Ukrainskyi hromadskyi vydavnychiy fond. Diasporiana.org.ua Elektronna biblioteka. Retrieved from: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11800/file.pdf>
- Kevoorkian, K. Э. (2007). *Pervaia stolytsa*. Kharkov, Ukraina: Folyo.
- Konkvest, Robert (2019). *Zhnyva skorboty*. Chastyna III. 14. Kuban, Don i Volha. Retrieved from: <http://zhnyva33.narod.ru/part3.html>
- Kruchyuk, Ihor (2019). *Kuban pid kryhoiu*. Pro ukrainsiv na Kubani. Tyzhden.ua. Retrieved from: <https://tyzhden.ua/Publication/3720>
- Kubanska Narodna Respublika: narodzhennia ta zahybel. (2019). Ukraina. Ukraine. Retrieved from: [https://amazing-ukraine.com/iak-ukrainsi-pochaly-osvoiennia-kubani/Kubanskaia oblast. Naselenye. \(2019\). Vykypediya. Retrieved from: https://ru.wikipedia.org/wiki](https://amazing-ukraine.com/iak-ukrainsi-pochaly-osvoiennia-kubani/Kubanskaia oblast. Naselenye. (2019). Vykypediya. Retrieved from: https://ru.wikipedia.org/wiki)
- Kubanska respublika. Dosiashna volia. (2019). Pravyi sektor. Retrieved from: <https://pravyysektor.info/prosvitnyctvo/oriyentyry/kubanska-respublika-dosyazhna-volya>
- Kubanska Ukraina (Taman), Kerch. (Nashe zarubizhzhia) (2019). Ukraina Inkohnita. Retrieved from: <http://ukrainaincognita.com/ru/podorozhi/kubanska-ukraina-taman-kerch-nashe-zarubizhzhya>
- Marochko, Vasyl. (2019). *Terytoriya Holodomoru 1932-1933 rr*. Retrieved from: <http://history.org.ua/LiberUA/978-617-569-195-9/978-617-569-195-9.pdf>
- Natsyonalnyi sostav naselenyia Rossii po dannym perepysei naselenyia. (2019). Demoskop Weekly. Retrieved from: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nation.php
- Nasha Kuban: 100 rokiv Kubanskii Narodnii Respublitsi. (2019). Etcetera. Novyny. Analityka. Fakty. Retrieved from: <https://uk.etcetera.media/nasha-kuban-100-rokiv-kubanskiy-narodniy-respublitsi.html>

Olesevych, T. (1930). Statystychni tablytsi ukrainskoho naselennia SSRR za perepysom 17 hrudnia 1926 r. Varshava.

Osadchenko, E. V., Rudneva, S. E. (2019). Holod na Kubany 1932-1933 hh. Nauchnyi zhurnal Uspekhy sovremennoho estestvoznaniia. Retrieved from: <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=29574>

Parkhomenko-Bahrianyi, Serhii. (2019). Krai, de kozaky dosi balakayut. U poshukakh ukrainskoi Kubani. Ukrainska pravda. Istorychna pravda. Retrieved from: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2014/12/10/146056>

Pervaia vseobshchaia perepys naseleniia Rossyiskoi ympery 1897 h. (2019). Demoskop Weekly/ Retrieved from: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/emp_lan_97_uezd.php?reg=414

Polovyi, Renat. (2012). Kubanska Ukraina. Kyiv, Ukraina: Diokor.

Suliatytskyi, P. (2019). Narysy z istorii revoliutsii na Kubani. Praha, 1926. Diasporiana.org.ua Elektronna biblioteka. Retrieved from: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11278/file.pdf>

Ternavskyi, M. (2019). Folklor yak ody z holovnykh chynnykiv etnichnoho samovyznachennia kubanskykh kozakiv. Ukrainska etnohrafia. Retrieved from: <http://etnography.national.org.ua/lib/ternawski.htm>

Shchur, Mariia. (2019). Ukraintsi na terenakh nynishnoi Rosii. Kudy vony podilysia? Radio Svoboda. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/28829946>

Коропатник Михайло Михайлович – доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання, кандидат історичних наук, доцент, ЧОІППО імені К. Д. Ушинського (Чернігів, вул. Слобідська, 83).

Mykhailo Koropatnyk – Associate Professor of Social Sciences and their Teaching Methods, Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer at K. Ushynskiy Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Chernihiv city, Slobidska St., 83).

KUBAN REGION: FROM UKRAINIAN COLONIZATION TO ITS RUSSIFICATION. ATTEMPT OF IMPARTIAL ANALYSIS

Part III Kuban during the Soviet and post-Soviet eras

The third part of the article deals with the processes of Sovietization of Kuban, that began *with Ukrainization in the overall context of the nativization policy in the 1920s and ended with a true genocide against the Ukrainian population through political repressions, the Holodomor of 1932-1933, the assimilation of native Ukrainians, and eventually full Russification of the region. What Stalin did not manage to do was completed by the further leaders of the Soviet Union under the slogans of internationalism and by the current leaders of post-Soviet Russia, first of all, Putin, trying to create the so-called «Russian world».*

After the final establishment of the Soviet regime in Kuban region the Cossacks were liquidated. The All-Russian Central Executive Committee adopted a decision on the massive oppression of Cossacks in Kuban, which was accompanied by moral, spiritual and physical extermination of Cossacks. As a result of such policy of the 1920s, all local population of Kuban became peasant. During the «dispossession of the kulaks», 45 thousand people were deported from here. With the out-migration of former Cossack families from their historic lands began the mass immigration of peasants from Central Russia to the former lands of the Kuban and Don Cossacks. It accelerated the processes of Russification of this region that once used to be Ukrainian.

However, for some time Ukrainians not only maintained their language, traditions and customs, but also were numerically the largest ethnic community of Kuban. This advantage had been reinforced by the official policy of Ukrainization in Ukraine, Kuban, Stavropol Krai, the part of the North Caucasus, Kursk and Voronezh regions of the Russian SFSR. But start-

ing in the early 1930s, the Soviet government initiated attacks against Ukrainians in Ukraine and beyond, including in Kuban. Since then, violent Russification began, accompanied by terror, which led to the persecution and repression of all those who initiated the national and cultural revival in Kuban. The Holodomor of 1932-1933 on the Ukrainian ethnic lands of the USSR became part of the genocide against the Ukrainian nation organized by the leadership of the Soviet Union.

The revival of the Ukrainian spirit in Kuban was observed after the collapse of the USSR up to the end of the 1990s. The modern generation of Kubans is gradually losing its historical memory, the former Ukrainian identity. Only folklore and traces of the language called «a talk», remained.

Key words: *Kuban, Cossacks, Bolsheviks, Ukrainization, assimilation, the Holodomor of 1932-1933, political repressions, World War II, Krasnodar Krai, Stavropol Krai, Russification, «a talk».*

Дата подання: 7 червня 2019 р.

DOI: 10.5281/zenodo.3546368